

О. І. Попов,
к. е. н., Університет економіки і права "КРОК", м. Київ

ВПЛИВ ЛОГІСТИКИ НА СКОРОЧЕННЯ ОБ'ЄМІВ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Розглянута структура оборотних активів підприємств харчової промисловості. Запропоновані заходи по зниженню об'ємів оборотних активів, вкладених у запаси готової продукції.

Current assets structure of the food industry enterprises was considered. Measures aimed at reducing the volume of current assets invested in finished products stocks were proposed.

Ключові слова: оборотні активи, логістика, запаси, оптимізація, підприємства харчової промисловості.

ВСТУП

Управління фінансовими потоками грає важливу роль в підвищенні ефективності господарської діяльності підприємств харчової промисловості.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

У статті вирішуються такі завдання:

- визначити роль запасів готової продукції підприємств в оптимізації оборотних активів;
- дослідити структуру і динаміку змін об'ємів оборотних активів в запасах підприємств харчової промисловості;
- розглянути критерії оцінки рівня запасів готової продукції;
- запропонувати заходи по зниженню об'ємів оборотних активів підприємств харчової промисловості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічним і практичним питанням впливу запасів на ефективність використання оборотного капіталу підприємств присвячено роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме Крікавського Є.В., Чухрай Н.І., Бродецького Г.А., Долгова А.П., Козлова В.К., Лукінського В.С., Пузанкевича О.А., Радіонова А.Р., Сергєєва В.І., Ткачука М.І., Уварова С.А., Шрайбфедера Дж. та інших. Однак, попри значний вклад вищеназваних вчених в різні аспекти управління запасами, з нашої точки зору, існує необхідність детальнішого дослідження механізмів оптимізації об'ємів оборотних активів підприємств харчової промисловості, використовуючи інструментарій логістики.

Загальновідомо, що "наявність оборотних активів є обов'язковою умовою початку і нормального функціонування виробництва і реалізації продукції" [1, с. 26—27]. На етапі виходу з кризи потреба підприємств в оборотному капіталі різко підвищується, що вимагає додаткової уваги керівників підприємств до оптимізації фінансових потоків. "Оборотні активи — це грошові кошти і їх еквіваленти, які не обмежені у використанні, а так само інші активи, призначені для реалізації або вжитку протягом операційного циклу або протягом 12 місяців з дати балансу" [2, с. 79].

Компанія "Ернст енд Янг" підкреслює, що "заходи по оптимізації оборотного капіталу дозволяють компанії вивільнити додаткові грошові кошти для їх ефективного використання в ході фінансової і інвестиційної діяльності. На додаток до цього компанії можуть отримати істотні переваги за рахунок оптимізації самих бізнес-процесів, скорочення витрат, зниження рівня безнадійної і сумнівної заборгованості, мінімізації застарілих і неліквідних запасів" [3, с. 2]. Крікавський Є.В. так само відзначає, що останні тридцять років спостерігається підвищення уваги до проблеми запасів [4, с. 336]. Бродецький Г.А. звертає увагу на те, що "завдання оптимізації стратегії управління запасами розглядається так само, як і завдання максимізації рентабельності системи" [5, с. 11].

Оборотні активи підприємств харчової промисловості мають наступну структуру: оборотні активи в запасах товарно-матеріальних цінностей, дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, грошові кошти та інші оборотні активи. За період з 1 січня 2008 р. по 30 вересня 2011 року загальна сума оборотних активів

Таблиця 1. Товарна структура роздрібного товарообігу підприємств в Україні

		Млн.грн.							Продажі, %			Запаси, %	Запаси/
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Місце у 2011	2011/2010	2011/2005	2011/2005	Продажі
	Продовольчі товари у торговій мережі	34939	44498	56444	76672	84308	101375	124905			357	399	1,1
1	М'ясо та птиця свіжі та заморожені	2317	2972	3612	5204	5576	6383	7153	5,7%	112	309	589	1,9
2	М'ясо копчене, солоне та ковбасні вироби	2684	3516	4232	5838	5717	6560	7603	6,1%	116	283	415	1,5
3	Консерви, готові продукти м'ясні	174	283	604	931	820	902	1117	0,9%	124	642	277	0,4
4	Жири тваринні харчові	29	37	38	58	64	47	35	0,03%	74	121	180	1,5
5	Риба і морепродукти харчові	1171	1418	1893	2678	2639	3242	3699	3,0%	114	316	508	1,6
6	Консерви, готові продукти рибні	384	500	732	1069	1089	1273	1547	1,2%	122	403	345	0,9
7	Молоко та продукти молочні	1809	2339	3084	3921	4055	5349	6157	4,9%	115	340	488	1,4
8	Морозиво	283	329	397	518	559	745	940	0,8%	126	332	369	1,1
9	Сир сичужний, плавлений та кисломолочний	848	1137	1643	2401	2526	3192	3922	3,1%	123	463	590	1,3
10	Масло вершкове	410	506	636	874	1052	1397	1700	1,4%	122	415	465	1,1
11	Яйця і яйцепродукти	441	482	686	1138	1118	1309	1563	1,3%	119	354	640	1,8
12	Олії рослинні	416	485	672	1205	1187	1452	2002	1,6%	138	481	529	1,1
13	Маргарин	455	316	317	376	368	333	342	0,3%	103	75	112	1,5
14	Цукор	432	508	548	691	968	1222	1374	1,1%	112	318	330	1,0
15	Вироби кондитерські	2752	3649	4480	6253	6635	8322	10181	8,2%	122	370	391	1,1
16	Борошно	205	211	272	383	522	535	638	0,5%	119	311	459	1,5
17	Вироби хлібобулочні (крім кондитерських)	1699	1803	2009	2636	2631	2960	3501	2,8%	118	206	306	1,5
18	Крупи та бобові	372	514	618	966	1022	1327	1663	1,3%	125	447	461	1,0
19	Вироби макаронні	277	440	614	884	981	1035	1323	1,1%	128	478	460	1,0
20	Консерви овочеві	433	556	702	967	1054	1124	1303	1,0%	116	301	292	1,0
21	Консерви фруктово-ягідні	309	317	288	352	326	346	409	0,3%	118	132	239	1,8
22	Напої алкогольні - усього	7677	9622	11908	15799	17236	19502	23408	18,7%	120	305	342	1,1
23	Горілка та вироби лікєро-горілчані	3196	3802	4560	6160	6636	7573	9350	7,5%	123	293	317	1,1
24	Напої слабоалкогольні	309	404	503	773	788	858	1026	0,8%	120	332	331	1,0
25	Вина	1286	1609	1976	2596	2997	3186	3578	2,9%	112	278	333	1,2
26	Коньяк	717	949	1217	1733	1841	2157	2671	2,1%	124	373	408	1,1
27	Вина ігристі (шампанське)	523	675	833	1049	1180	1285	1500	1,2%	117	287	403	1,4
28	Пиво	1646	2183	2819	3488	3794	4443	5283	4,2%	119	321	341	1,1
29	Чай	338	483	644	881	1107	1285	1469	1,2%	114	435	298	0,7
30	Кава	629	866	1092	1459	1646	2022	2513	2,0%	124	400	371	0,9
31	Сіль	37	46	51	66	77	75	89	0,1%	119	241	260	1,1
32	Напої безалкогольні	976	1599	2436	3028	3059	3359	3769	3,0%	112	386	415	1,1
33	Води мінеральні	536	745	1036	1378	1494	1805	2070	1,7%	115	386	441	1,1
34	Вироби тютюнові	3814	4391	5371	6137	9390	12299	17522	14,0%	142	459	385	0,8
35	Інші продовольчі товари (вкл. мед)	1656	2266	2893	4379	4733	5674	7805	6,2%	138	471	594	1,3

Джерело: власна розробка автора на основі даних Держкомстату України.

підприємств виросла в 1,8 рази (з 62 304,9 млн грн. до 114 101,4 млн грн.). У структурі оборотних активів перше місце займає дебіторська заборгованість, доля якої в 2011 році склала 63,5% (72 475,1 млн грн.). Фактично підприємства харчової промисловості реалізують свою готову продукцію з відстроченням платежу на певну дату, надаючи товарний кредит оптовим і роздрібним компаніям. Друге місце в структурі оборотних активів займають запаси товарно-матеріальних цінностей (27,8%), доля яких за останні 4 роки так само збільшилася в 1,4 рази (з 21 833,7 млн грн. до 31 751,2 млн грн.). Далі слідує грошові кошти (4,2%, 4807,6 млн грн.), інші оборотні активи (3,2%, 3705,9 млн грн.) і поточні фінансові інвестиції (1,2%, 1361,6 млн грн.) [6].

У свою чергу, оборотні активи в запасах товарно-матеріальних цінностей підприємств харчової промисловості розділяються на:

1) Виробничі запаси (сировина, основні і допоміжні матеріали), призначені для виробництва готової продукції;

2) поточні біологічні активи;

3) незавершене виробництво;

4) готова продукція, виготовлена на підприємстві відповідно технічним та якісним характеристикам і призначена для продажу;

5) товари, які придбані (отримані) і містяться на підприємстві в цілях подальшого продажу.

Економічна теорія визначає матеріальні запаси як економічну категорію, під якою розуміють частину предметів праці, проміжних і кінцевих продуктів, що знаходяться на різних стадіях виробничого процесу в очікуванні проміжного або кінцевого вжитку [7, с. 191].

Станом на 30 вересня 2011 року, у структурі запасів підприємств харчової промисловості перше місце займали виробничі запаси — 51,8%, що складало 16 457,8 млн грн., друге місце — готова продукція — 22,7% (7

202,1 млн грн.), третє місце — товари — 14,1% (4 481,3 млн грн.), четверте місце — незавершене виробництво — 10,8% (3 417,9 млн грн.) і п'яте місце — поточні біологічні активи — 0,6% (192,1 млн грн.). Подібна структура запасів характерна для вітчизняних підприємств харчової промисловості. Одним з найважливіших чинників впливу на настільки значні об'єми виробничих запасів є сезонний характер заготівлі з подальшою необхідністю тривалого зберігання сировини рослинного походження.

За кордоном (у Японії, США тощо) при впровадженні логістичних методів управління основна увага була звернена на зниження саме виробничих запасів [8, с. 17]. Таким чином, значний потенціал скорочення об'єму оборотних активів криється у виробничих запасах і запасах готової продукції, загальний об'єм яких у структурі запасів товарно-матеріальних цінностей підприємств харчової промисловості в 2011 році склав 74,5 %.

У даній статті ми детальніше розглянемо вплив одного з п'яти вищезгаданих видів запасів підприємств харчової промисловості, а саме запасів готової продукції, на зниження об'ємів оборотних активів відповідних підприємств. Враховуючи той факт, що переважна більшість об'єму продовольчих товарів, що реалізуються в роздрібній мережі, вироблені підприємствами харчової промисловості на території України, наприклад, 87,2% у 2011 році, високий рівень дебіторської заборгованості, а також зважаючи на методологічні принципи (системний підхід, загальні логістичні витрати і глобальна оптимізація [9, с. 32]) можна, з високою частотою ймовірності, екстраполювати результати досліджень запасів продовольчих товарів у роздрібній мережі, як відповідні тенденції динаміки запасів готової продукції підприємств харчової промисловості. До того ж, роздрібні магазини є одним з найважливіших учасників

Таблиця 2 Структура товарних запасів продовольчих товарів в роздрібній мережі по Україні (у млн грн.)

	млн грн.						% (запаси)	
	2005г.	2007г.	2008г.	2009г.	2010г.	2011г.	2011/2010	2011/2005
Продовольчі товари	2466	3917	5189	6152	7696	9842	128%	399%
1 М'ясо та птиця, свіжі та заморожені	66	106	177	161	233	389	167%	589%
2 М'ясо копчене, солоне та ковбасні вироби	84	130	177	193	246	349	142%	415%
3 Риба і морепродукти харчові	76	142	190	222	265	386	146%	508%
4 Масло вершкове	17	25	32	43	59	79	134%	465%
5 Олії рослинні	34	58	91	102	118	180	153%	529%
6 Жири тваринні харчові	2	4	4	5	3,4	3,6	106%	180%
7 Маргарин	26	23	25	22	23	29	126%	112%
8 Молоко та продукти молочні	49	105	100	109	170	239	141%	488%
9 Сир сичужний, плавлений та кисломолочний	52	96	135	142	223	307	138%	590%
10 Консерви, готові продукти м'ясні	31	53	57	62	71	86	121%	277%
11 Консерви, готові продукти рибні	62	85	115	126	196	214	109%	345%
12 Консерви овочеві	76	102	124	145	194	222	114%	292%
13 Консерви фруктово-ягідні	33	36	52	57	60	79	132%	239%
14 Яйця і яйцепродукти	10	22	30	29	44	64	145%	640%
15 Цукор	27	45	62	68	87	89	102%	330%
16 Вироби кондитерські	227	356	456	516	663	887	134%	391%
17 Чай	66	81	114	146	167	197	118%	298%
18 Кава	78	112	147	177	228	289	127%	371%
19 Сіль	5	6	9	8	10	13	130%	260%
20 Боршно	17	25	31	38	44	78	177%	459%
21 Вироби хлібобулочні (крім кондитерських)	17	20	29	28	36	52	144%	306%
22 Крупи та бобові	33	53	84	92	134	152	113%	461%
23 Вироби макаронні	25	48	73	87	106	115	108%	460%
24 Напої алкогольні - усього, у тому числі:	844	1237	1605	1979	2368	2883	122%	342%
25 Горілка та вироби лікєро-горілочні	366	538	673	799	967	1 160	120%	317%
26 Напої слабоалкогольні	36	46	72	78	96	119	124%	331%
27 Вина	184	249	321	417	484	612	126%	333%
28 Коньяк	108	177	246	304	346	441	127%	408%
29 Вина ігристі (шампанське)	63	106	135	184	231	254	110%	403%
30 Пиво	87	121	158	197	244	297	122%	341%
31 Напої безалкогольні	78	152	206	234	259	324	125%	415%
32 Води мінеральні	37	73	94	112	134	163	122%	441%
33 Морозиво	16	24	32	34	50	59	118%	369%
34 Вироби тютюнові	168	319	326	521	657	646	98%	385%
35 Інші продовольчі товари	154	277	452	514	589	914	155%	594%

Джерело: власна розробка автора на основі даних Держкомстату України.

ланцюга постачань підприємств харчової промисловості.

Розглянемо товарну структуру роздрібногo товарообігу продуктами харчування за період з 2005 по 2011 роки в грошовому вираженні (табл. 1). Загальний товарообіг роздріба виріс на 357% і склав в 2011 році 124 905 млн грн. По всіх позиціях асортименту, окрім однієї — маргарину, зафіксовано зростання продажів. Більш всього (на 640%) виросли продажі консервів та готових продуктів м'ясних; від 400% до 481% збільшилися продажі кави, консервів, готових продуктів рибних, масла вершкового, круп і бобових, тютюнових виробів, сиру сичужного, плавленого і кисломолочного, макаронних виробів і масла соняшникового; від 301% до 386% збільшилися продажі консервів овочевих, м'яса і птиці свіжих або заморожених, муки і так далі. В умовах нещодавньої кризи роздрібні продажі продуктів харчування в грошовому вираженні не лише не скоротилися, але і продовжували зростати. У 2011 році, у порівнянні з 2010 роком, так само зафіксовано зростання продажів роздрібногo асортименту (від 103% до 142%). У 2011 році перше місце в грошовому вираженні зайняли продажі тютюнових виробів — 17 522 млн грн., друге — кондитерські вироби — 10 181 млн грн., третє — горілка і лікєро-горілочні вироби — 9 350 млн грн., четверте — м'ясо копчене, солоне і ковбасні вироби — 7 603 млн грн., п'яте — м'ясо і птиця свіжі або заморожені — 7 153 млн грн. і ін.

Перше місце в 2011 році по обсягах виробництва продуктів харчування в натуральному вираженні зайняла соняшникова олія (32,4%, 3173,8 тисяч тонн), дру-

гу — хлібобулочні вироби (17,3%, 1694,2 тис. тонн), третє — молоко, продукти кисломолочні, масло вершкове — (17,0%, 1657,9 тис. тонн). Перше місце в 2011 році по виробництву напоїв зайняло пиво (49,1%, 305,2 млн дал.), друге — напої безалкогольні (22,9%, 142,1 млн дал.), третє — води натуральні мінеральні газовані (15,2%, 94,1 млн дал.) і ін.

У більшості випадків збільшення продажів призводить до збільшення запасів відповідного найменування продукції. Загальний рівень запасів продовольчих товарів у роздрібній мережі за період з 2005 року по 2011 рік збільшився в 3,9 рази — з 2 466 млн грн. до 9 842 млн грн. (Табл. 2). Перше місце по темпах зростання запасів за вищезгаданий період зайняли яйця і яйцепродукти — 640%, друге — сир сичужний плавлений і кисломолочний — 590%, третє — м'ясо і птиця свіжі або заморожені — 589%, четверте — масло рослинне — 529% і п'яте — риба і морепродукти харчові — 508% та ін. Найбільший рівень запасів в 2011 році в роздріб в грошовому вираженні припадав на горілку і лікєро-горілочні вироби — 1 160 млн грн., друге місце займали кондитерські вироби — 887 млн грн., третє — тютюнові вироби — 646 млн грн., четверте — вино — 612 млн грн., п'яте — коньяк — 441 млн грн., шосте — м'ясо і птиця свіжі або заморожені — 389 млн грн., сьоме — риба і морепродукти харчові — 386 млн грн., восьме — м'ясо копчене, солоне і ковбасні вироби — 349 млн грн., дев'яте — напої безалкогольні — 324 млн грн. і десяте — сир сичужний плавлений і кисломолочний — 307 млн грн. Слід зазначити високий відсоток алкогольних напоїв (29,2%) у загальній частці запасів продовольчих товарів у роздріб.

Таблиця 3. Структура товарних запасів продовольчих товарів в роздрібній мережі по Україні (у днях продажів)

	Млн грн.	У днях продажів								Запаси на 1 день продажів 339,4 млн.грн.	Економія обор. активів (млн грн.)
		2011г.	2005г.	2007г.	2008г.	2009г.	2010г.	2011г.	2011/ 2010		
Продовольчі товари	9842	22	24	23	26	26	29	3			
1 М'ясо та птиця свіжі та заморожені	389	9	10	13	10	13	20	7	-9	19,5	
2 М'ясо копчене, солоне та ковбасні вироби	349	9	10	11	12	13	16	3	-13	21,8	
3 Риба і морепродукти харчові	386	16	23	23	26	24	32	8	3	12,1	36,2
4 Масло вершкове	79	12	12	12	13	13	15	2	-14	5,3	
5 Олії рослинні	180	26	25	26	29	27	31	4	2	5,8	11,6
6 Жири тваринні харчові	3,6	23	30	23	28	29	40	11	11	0,1	1,0
7 Маргарин	29	17	24	24	21	24	30	6	1	1,0	1,0
8 Молоко та продукти молочні	239	8	11	9	9	10	13	3	-16	18,4	
9 Сир сичужний, плавлений та кисломолочний	307	16	18	18	18	22	25	3	-4	12,3	
10 Консерви, готові продукти м'ясні	86	53	25	21	26	29	28	-1	-1	3,1	
11 Консерви, готові продукти рибні	214	43	35	34	38	46	41	-5	12	5,2	62,6
12 Консерви овочеві	222	45	40	38	42	48	50	2	21	4,4	93,2
13 Консерви фруктово-ягідні	79	30	41	50	54	54	62	8	33	1,3	42,0
14 Яйця і яйцепродукти	64	8	9	10	10	12	13	1	-16	4,9	
15 Цукор	89	29	33	33	68	28	25	-3	-4	3,6	
16 Вироби кондитерські	887	23	24	24	25	25	25	0	-4	35,5	
17 Чай	197	50	39	41	42	42	42	0	13	4,7	61,0
18 Кава	289	34	35	33	37	38	40	2	11	7,2	79,5
19 Сіль	13	42	42	39	42	45	51	6	22	0,3	5,6
20 Боршно	78	29	32	28	25	28	40	12	11	2,0	21,5
21 Вироби хлібобулочні (крім кондитерських)	52	3	4	4	4	4	5	1	-24	10,4	
22 Крупи та бобові	152	27	28	28	31	32	31	-1	2	4,9	9,8
23 Вироби макаронні	115	31	26	28	30	35	32	-3	3	3,6	10,8
24 Напої алкогольні - усього	2883	34	36	34	41	42	46	4	17	62,7	
в тому числі:											
25 Горілка та вироби лікоро-горілчані	1 160	34	38	33	40	42	43	1	14	27,0	377,7
26 Напої слабоалкогольні	119	40	34	33	40	43	43	0	14	2,8	38,7
27 Вина	612	44	45	43	48	54	64	10	35	9,6	334,7
28 Коньяк	441	39	43	43	52	49	54	5	25	8,2	204,2
29 Вина ігристі (шампанське)	254	27	32	36	43	49	47	-2	18	5,4	97,3
30 Пиво	297	21	19	20	24	23	24	1	-5	12,4	
31 Напої безалкогольні	324	25	23	26	31	29	32	3	3	10,1	30,4
32 Води мінеральні	163	24	25	26	31	30	31	1	2	5,3	10,5
33 Морозиво	59	28	30	31	33	44	44	0	15	1,3	20,1
34 Вироби тютюнові	646	17	23	18	20	21	26	5	-3	24,8	
35 Інші продовольчі товари	914	34	36	37	40	34	40	6	11	22,9	251,4
											1800,7

Джерело: власна розробка автора на основі даних Держкомстату України.

Важливим питанням в управлінні запасами є співвідношення темпів зростання запасів продукції по відношенню до продажів. Ми пропонуємо виділити три типи коефіцієнтів даного співвідношення: перший коефіцієнт — від нуля до 1 (у даній статті цей показник — від 0,4 до 0,9) — вказує на те, що продажі зростали швидше за запаси, а підприємства, що випускають дану продукцію, приділяють значну увагу управлінню запасами. Другий коефіцієнт — 1,0 — вказує на те, що продажі зростали на рівні із запасами, і третій коефіцієнт — вище 1 (у даній статті цей показник — від 1,1 до 1,9) — вказує на те, що запаси зростали швидше за продажі. Підприємствам останньої групи слід звернути особливу увагу на зниження рівня запасів. Випереджаючи продажі, темпи зростання запасів і, як наслідок, збільшення дебіторської заборгованості призводять до необхідності залучення додаткових об'ємів оборотних активів, вкладених у запаси, що, безумовно, негативно впливає на господарську діяльність підприємств харчової промисловості.

Наступний показник аналізу стану запасів — середній рівень запасів продовольчих товарів у дні продажів, який в 2011 році склав 29 днів, що на 7 днів більше ніж було в 2005 році (табл. 3). У середньому один день запасів в роздрібні коштував 339,4 млн грн. По двадцяти трьом найменуванням продукції рівень запасів продовольчих товарів в роздрібній мережі в днях торгівлі в 2011 році перевищив середній рівень, у тому числі по запасах вина і консервів фруктово-ягідних більш ніж в

два рази (64 дні і 62 дні відповідно), коньяку — 54 дні, солі — 51 день, консервів овочевих — 50 днів, вина ігристого (шампанського) — 47 днів, морозива — 44 дні, горілки, лікоро-горілчанних виробів і напоїв слабоалкогольних — 43 дні, чаю — 42 дні, консерви, готові рибні продукти — 41 день та ін. Рівень запасів вищезгаданих найменувань продукції вище середнього вимагає залучення додаткових об'ємів оборотних активів підприємств харчової промисловості. Наприклад, наднормативні запаси горілки і лікоро-горілчанних виробів вимагають додаткових 377,7 млн грн., вина — 334,7 млн грн., коньяку — 204,2 млн грн., вина ігристого (шампанського) — 97,3 млн грн., консервів овочевих — 93,2 млн грн. та ін.

Зниження рівня запасів вищезгаданих 23 найменувань продукції в роздріб до 29 днів, може зменшити об'єми оборотних активів, вкладених у запаси готової продукції підприємств харчової промисловості на 1800,7 млн грн., що складе 25%.

З іншого боку, всього по 12 найменуванням продукції рівень запасів в 2011 році був нижчий 29 днів, у тому числі: хлібобулочних виробів (окрім кондитерських) — 5 днів, яєць і яйцепродуктів, молока і молочних продуктів — 13 днів, масла вершкового — 15 днів, м'яса копченого, солоних і ковбасних виробів — 16 днів, м'яса і птиці свіжої або замороженої — 20 днів та ін.

Порівнюючи показники рівня запасів готової продукції в днях продажів і в грошовому вираженні, а так

само співвідношення темпів зростання запасів і продажів, ми можемо виділити декілька груп підприємств харчової промисловості.

Перша група — підприємства, що випускають продукти харчування з обмеженим терміном придатності, які часто складають всього декілька днів: хлібобулочні вироби (окрім кондитерських), молоко і молочні продукти та ін. Підприємства даної групи приділяють значну увагу створенню систем і механізмів по управлінню запасами, їх високій оборотності, а так само швидкості доставок, оскільки вони вимушені тримати в роздрібі мінімальні запаси готової продукції (від 5 до 13 днів продажів відповідно). Складності управління запасами вищезгаданих підприємств додає той факт, що по обсягах виробництва продукції в 2011 році в натуральному вираженні вищезгадані підприємства займали лідируючі місця. До негативних моментів, що вимагають уваги керівників першої групи підприємств, відноситься те, що коефіцієнти темпів зростання їх запасів значно випереджають продажі — хлібобулочні вироби (окрім кондитерських) — у 1,7 рази і молоко і молочні продукти — у 1,4 рази, що свідчить про накопичення зайвих запасів.

Друга група — підприємства, запаси готової продукції яких в роздрібі складають від 16 до 28 днів продажів: м'ясо копчене, солоне, ковбасні вироби, м'ясо і птиця свіжі або заморожені, пиво, цукор, кондитерські вироби, тютюнові вироби і консерви, готові м'ясні продукти. Показник темпів зростання запасів підприємств, що випускають консерви, готові м'ясні продукти, складає 0,4, що є кращим показником у харчовій промисловості у 2011 році. Практично все виробництво тютюнових виробів на вітчизняному ринку сконцентроване на фабриках, що належать іноземним компаніям, у бізнесі яких використовуються кращі світові досягнення логістики. При використанні імпортової сировини, значних обсягах виробництва і продажів, запаси тютюнових виробів в роздрібі склали в 2011 році всього 26 днів при коефіцієнті темпів зростання запасів — 0,8. Значну увагу управлінню запасами приділяють підприємства, що виробляють пиво. Підприємствам, що виробляють м'ясо і птицю свіжі або заморожені і м'ясо копчене, солоне, ковбасні вироби, слід звернути увагу на значне підвищення коефіцієнтів темпів зростання запасів на 1,9 і 1,5 відповідно.

Третя група — підприємства, запаси готової продукції яких в роздрібі трохи перевищують середній рівень запасів і складають від 30 до 32 днів продажів. Четверта група — підприємства, запаси готової продукції яких в роздрібі значно перевищують середній рівень запасів і складають від 40 до 64 днів продажів, що звичайно призводить до значного збільшення і неефективного використання оборотних активів.

Для оптимізації запасів і зниження об'ємів оборотних активів ми пропонуємо використовувати наступний алгоритм дій:

- 1) проведення ABC-XZY-аналізу;
- 2) аудит запасів компанії, у тому числі їх оборотності;
- 3) розробка заходів щодо вирівнювання структури запасів;
- 4) оцінка і вибір системи управління запасів;
- 5) створення системи контролю і звітності;
- 6) розробка положення про управління запасами.

В якості одного з сучасних інструментів оптимізації запасів ланцюга постачання підприємств харчової промисловості, пропонується використовувати систему управління запасами під назвою — "Управління запасами постачальником" — Vendor Managed Inventory (VMI). Дана система заснована на тісній співпраці виробничих підприємств з оптовими і роздрібними компаніями. В.І. Сергеев відзначає, що більш відповідною назвою даної системи буде "спільне управління запасами" [9, с.153]. Перевага

підприємств харчової промисловості полягає в тому, що завдяки доступу до інформації в режимі on-line про реальний попит вони зможуть спільно з учасниками ланцюгів постачання погоджувати і точніше планувати графіки виробництва і доставки, а так само підтримувати оптимальні об'єми запасів в оптових і роздрібних компаніях. При цьому як фокусна компанія ланцюга постачання виступає підприємство харчової промисловості.

РЕЗУЛЬТАТ

Запропоновані критерії, що дозволяють визначити неефективне використання оборотних активів в запасах готової продукції підприємств харчової промисловості. Рекомендовані алгоритм і інструменти зниження об'єму запасів.

ВИСНОВКИ

1. Керівники підприємств харчової промисловості часто не приділяють належної уваги системному управлінню запасами, про що свідчить не лише наявність, але і постійне збільшення об'ємів наднормативних запасів готової продукції у більшості підприємств.

2. У свою чергу, надлишки запасів приводять до необхідності збільшення об'ємів оборотних активів, що негативно позначається на фінансових показниках підприємств харчової промисловості.

3. Для оцінки ефективності використання оборотних активів у запасах готової продукції пропонується застосовувати три типи коефіцієнтів співвідношення темпів зростання запасів до продажів.

4. Для оптимізації запасів і зниження об'ємів оборотних активів пропонується використовувати алгоритм, що складається з шести заходів.

5. Як один з інструментів оптимізації запасів підприємств харчової промисловості рекомендується використовувати систему "Управління запасами постачальником" Vendor Managed Inventory (VMI).

6. Оптимізація запасів готової продукції до середнього рівня дозволить підприємствам харчової промисловості економити до 1 800,7 млн грн. на рік, що складає 25% оборотних активів, вкладених у запаси.

Література:

1. Ткачук М.И., Пузанкевич О.А. Управление оборотными активами предприятия: теория и практика: пособие для студентов вузов. — Минск: Тесей, 2007. — 144 с.
2. Бухгалтерский учет. Хрестоматия, Сборник систематизированного законодательства. — Киев: Выпуск 1. — Блиц-информ, январь 2007.
3. Услуги "Эрнст энд Янг" в области управления оборотными активами, Эрнст энд Янг (СНГ) Б.В., 2011, Москва
4. Крікавський Є.В. Логістика. Основи теорії: підручник-2-е вид. — Львів: Інтелект-Захід. — 2006. — 456 с.
5. Бродецкий Г.А. Управление запасами: учебное пособие. — М.: Эксмо, 2008. — 352 с.
6. Оборотні активи за видами промислової діяльності станом на 2008—2011 рр. — Держстат України, 2012.
7. Долгов А.П., Козлов В.К., Уваров С.А. Логистический менеджмент фирмы: концепция, методы и модели: учебное пособие. — СПб.: Бизнес-пресса, 2005. — 384 с.
8. Радионов А.Р., Радионов Р.А. Менеджмент: Нормирование и управление производственными запасами и оборотными средствами предприятия: Учебное пособие. — М.: Экономика, 2005. — 614 с.
9. Корпоративная логистика. 300 ответов на вопросы профессионалов / Под ред. В.И. Сергеева — М.: ИН-ФРА-М, 2006. — 976 с.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2012 р.